

L'estada d'Enric Granados a Vilassar de Mar

Estat de la qüestió i apunts per a una hipòtesi de treball

No pensem que sigui necessari fer una biografia d'Enric Granados, car és una de les figures essencials de la nostra música i, per tant, prou coneguda. Sí que subratllarem, però, aquells trets que reclamin més l'atenció per la relació amb el tema que pretenem tractar.

Enric Granados va néixer a Lleida el 27 de juliol de 1867), fill d'un capità de l'exèrcit d'origen cubà, Calixto Granados, i d'Enriqueta Elvira Campiña. Creiem que aquesta dada és força important, perquè l'entorn familiar, i molt especialment la relació que generarà aquesta al voltant de la professió i l'origen del pare, esdevindran uns determinants claus per a la posterior relació del fill Enric a nivell professional i familiar; i serà un dels factors importants que determinaran la seva estada a Vilassar de Mar.

La família Granados, just haver nascut el protagonista d'aquestes línies, s'hagué de traslladar a Santa Cruz de Tenerife, ja que Calixto Granados hi va ser nomenat governador militar. I allà s'estaren fins al 1874, en què varen tornar a Barcelona, on tingué lloc la formació musical seriosa del petit Enric, dins l'acadèmia de piano de Joan-Baptista Pujol, una de les més prestigioses del moment, on aviat començà a destacar i rebre els primers reconeixements (1882).

Aviat aconseguí una plaça de pianista al cafè «Las Delicias», i amb ella, els primers deixebles de manera més o menys professionalitzada. A partir de 1883 començà a estudiar composició amb Felip Pedrell i realitzà les primeres passes dins aquest camp. Durant els anys 1887 i 1889 estudià a París amb el mestre Charles Bériot. Allà entrà en contacte amb el món artístic català traslladat a París, relacions força importants que es materialitzarien en la seva participació en la vida musical i artística modernista, un cop tornat a Barcelona. Així, a partir de 1890 començà a donar concerts al Teatre Líric, on interpretava obres pròpies i d'altres autors. Més tard vingueren els de la Societat Catalana de Concerts (1895), la seva relació amb Crickboom o Casals,¹ les gires i els concerts a Madrid; sempre immers en la frenètica activitat musical barcelonina del moment.

El 1901 fundà l'Acadèmia Granados, la que fou la seva consagració a l'ensenyament musical, i que ha constituït el pont generacional que ha garantit la formació de pianistes de talla internacional com la mateixa Rosa Sabater.

La seva producció musical és força extensa, i cal destacar-ne dues facetes: per una banda l'obra per a piano, de gran importància des del punt de vista qualitatiu; i per altra l'obra per a cant i teatral, també per dues raons: pel que representa en el context del modernisme musical en relació amb la creació del Teatre Líric i per extensió, de l'òpera catalana; i per la transcendència que tingué especialment la seva darrera obra, «Goyescas».

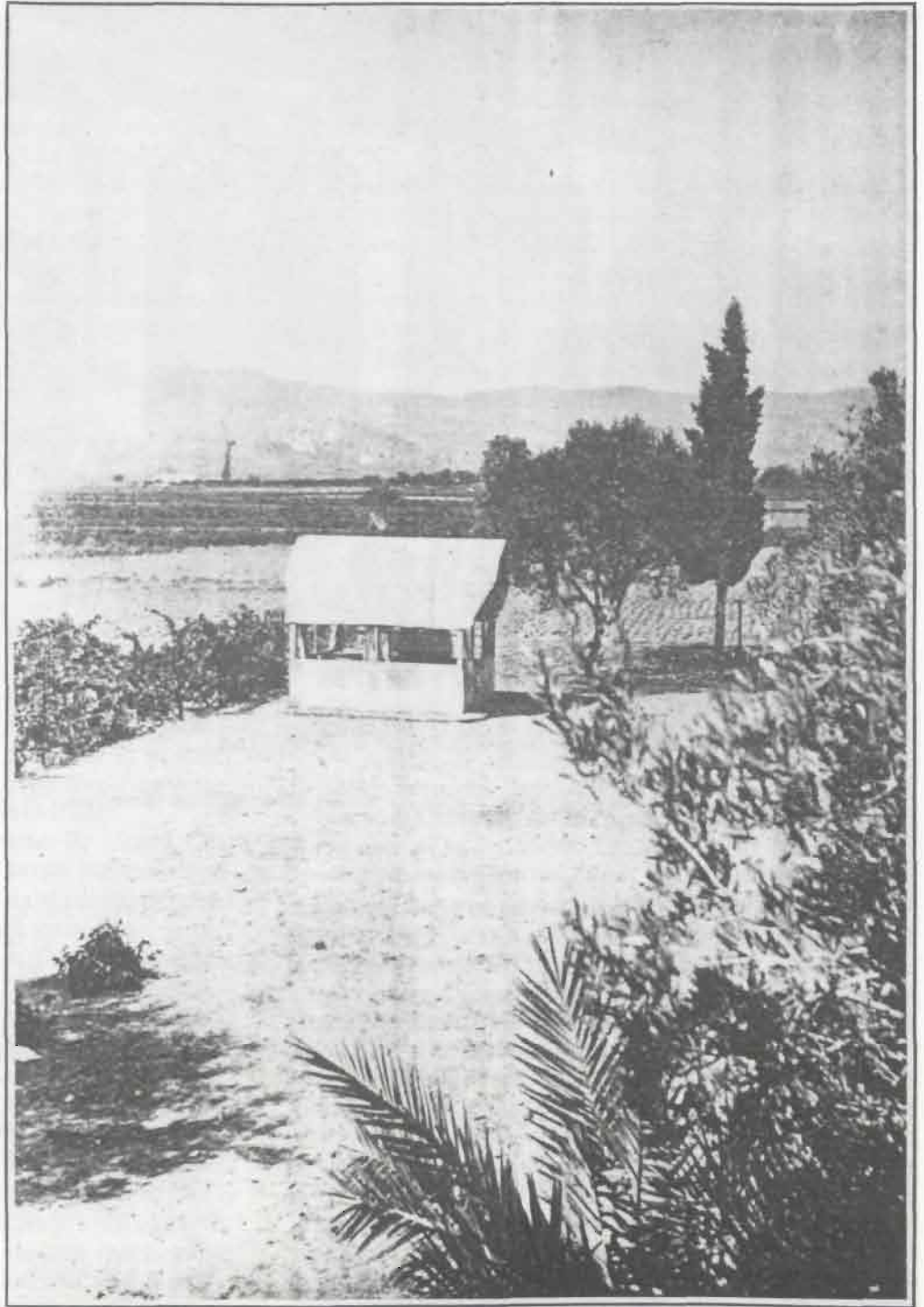
Enric Granados l'any 1900.

Precisament aquesta obra, «Goyescas», es relaciona directament amb l'estada de Granados a Vilassar de Mar. Sembla ser que els Granados (el 1893 Enric Granados es casà amb Empar Gal i Llovera, i tingueren sis fills) varen ser convidats a passar una temporada a Can Cuyàs, on Granados s'habilità una mena d'estudi separat de la casa per poder treballar tranquil·lament en l'orquestració de l'òpera «Goyescas», és a dir, als voltants dels anys 1911-1915, en què queda enllestida l'obra.

Els problemes comencen justament a partir d'aquest fet constatat per la historiografia. En la manera com va venir Granados a Vilassar de Mar i quines estades hi va fer, rau el nostre gran interrogant. Segons ens explicava el senyor Damià de Bas en una conversa que tinguérem sobre aquest tema, el pare d'Enric Granados, el capità Calixto, devia tenir amistat amb la família Zulueta, també integrada per elements castrens d'origen cubà. Ambdues famílies mantingueren l'amistat amb el relleu generacional, i foren els Zulueta, vinculats a Vilassar de Mar, els que propiciaren la vinguda del compositor i la seva família.

1. Vegeu, per a més informació sobre el tema, el llibre d'AVIÑOÀ, Xosé, *La Música i el Modernisme*, Ed. Curial, Barcelona, 1985.

*La fumosa Tartanita,
improvisat estudi de Granados
al jardí de Can Cuyàs
de Vilassar de Mar.*

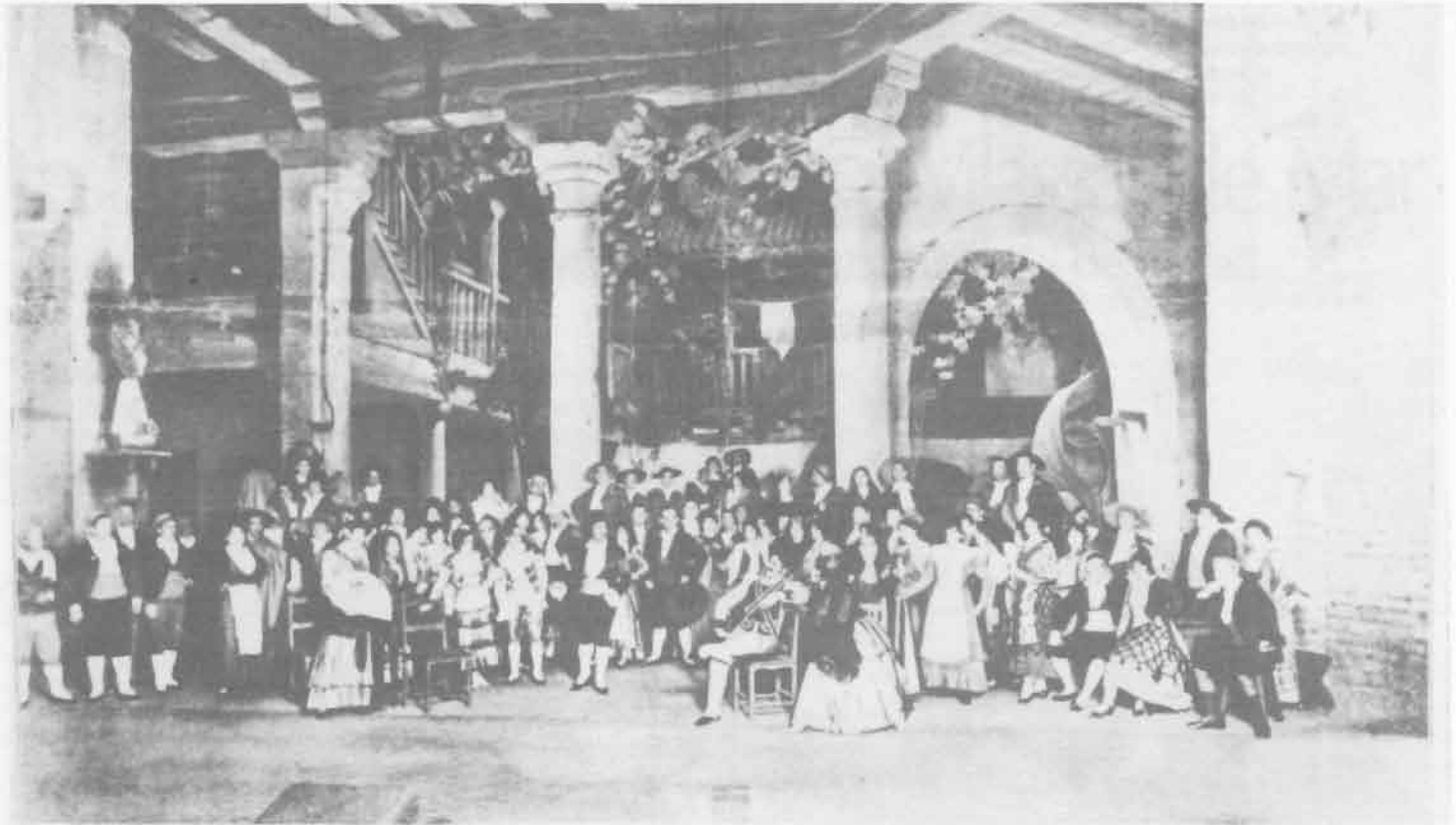
Una altra via de possible recerca de la, diguem-ne, «línia militar cubana», és l'amistat per motius professionals i personals amb el compositor Joaquim Nin. Nascut a L'Havana el 29 de setembre de 1879, fill de Joaquim Nin i Tudó, alferes de cavalleria de l'exèrcit espanyol destacat a Cuba, i natural de Tarragona; i d'Angèlica Castellanos i Perdomo, natural de Puerto Príncipe (Camagüey, Cuba). Els avis paterns eren de Barcelona l'avi, i de Móra d'Ebre l'àvia; i els materns, de Puerto Príncipe. Ben aviat es traslladaren a Barcelona, i el 1880 va ser batejat a l'església de Santa Maria del Mar. Aviat va destacar com a pianista i realitzà nombroses gires internacionals per Europa i Amèrica, amb moltes estades a Cuba, on es va casar i hi va morir el 1949.

Sabem de l'amistat entre Nin i Granados per una referència de Manuel de Falla, alludint la lectura privada del text de «Goyescas»:

«Nunca olvidaré [...] la lectura que, en casa de Joaquín Nin, nos hizo Granados de la primera parte de sus "Goyesca", del "Pepele".»²

Creiem que aquesta lectura tingué lloc prèviament a l'orquestració, i per tant anteriorment a l'estada de Granados a Vilassar de Mar. Així doncs, és possible que el compositor i pianista Joaquim Nin estigués relacionat familiarment amb alguna branca dels Nin establerts a Vilassar, alguns provinents de Barcelona, i que fes de pont o nexa entre la família Granados i la necessitat de trobar un espai tranquil per poder treballar, i l'oferta que els podia fer Vilassar de Mar en aquest sentit.

2. RUIZ TARAZONA, Andrés, *Enrique Granados, el último romántico*, Real Musical, Madrid, 1975, pàg. 43.

Escena del segon acte de «Goyescas» al Metropolitan Opera House de Nova York, any 1916.

Fins al moment la historiografia ens ha situat els Granados a Can Cuyàs, casa de camp «situada al peu mateix del Torrent de les Tartanes»³, i aquí se'ns pot plantejar una nova via de recerca, encetant la possibilitat que aquesta família Cuyàs estigués relacionada amb la del compositor català Vicenç Cuyàs (1816-1838), mort prematurament, sens dubte una de les figures de la música romàntica catalana que destacà en el camp de l'òpera i el simfonisme; i d'alguna manera es veïés vinculada a Granados, ja per amistat, ja per un possible sentiment de deure envers la producció musical, en cas de confirmar-se aquesta relació.

En qualsevol cas, i com a pas previ a tota recerca que vol ser científica, cal fer un repàs historiogràfic d'estat de la qüestió, que ens permeti obtenir una visió de com s'ha tractat el problema i ens apropi a les possibles guies de treball abans de considerar la documentació existent.

Pel seu caràcter personal i la seva vàlua professional, i per les circumstàncies de la seva mort, Enric Granados s'ha convertit en una llegenda dins la musicografia moderna. Ben aviat es començà a escriure i publicar sobre Granados en recordança o en homenatge. Així podem trobar publicacions força primerenques que evoquen el seu temperament, o la seva qualitat interpretativa com a pianista. És el cas d'una publicació apareguda sense datar, i que molt possiblement correspon als anys immediats a la seva mort, o fins i tot anteriorment. El llibre consisteix en un recull dels judicis de la premsa de diversa procedència, de crítiques i comentaris sobre les seves actuacions públiques i les seves dots com a concertista. L'obra, *Enrique Granados. Algunas opiniones*

de la premsa sobre sus conciertos,⁴ no és en absolut un recull complet, ni tampoc aborda el tema que ens ocupa a nosaltres, ja que no pretén ser una biografia, però ens hem permès d'incloure-la en aquest treball pel seu caràcter bibliofílic.

L'eminent musicòleg i crític musical Josep Subirà va pronunciar una conferència a Madrid que posteriorment es va publicar el 1926.⁵ Aquest treball ens ha d'interessar per l'acurada anàlisi que fa Subirà de l'obra «Goyescas», del seu procés de creació, des de la suite pianística a l'òpera, amb l'aportació literària de Periquet. És força interessant també la relació de l'òpera amb el text i els dibuixos de Granados representant «majos» i «majas», denotant la gran admiració i més encara, fascinació que sentia Granados per l'obra pictòrica de Goya, especialment per l'època dels tapissos. Sens dubte, la pràctica de fer dibuixos que acompanyà Granados durant bona part de la seva vida, ens verifica aquesta admiració per l'obra de Goya, i per tot l'univers que l'envoltava, que va ser un detonant claríssim per a la composició de «Goyescas». El treball de Subirà no ens aporta cap dada per a la recerca que ens hem proposat realitzar, però ens ha semblat interessant ressenyar-lo per la seva importància en el camp musicològic i historiogràfic, a més de les seves aportacions en el camp de l'anàlisi estètica de l'òpera que ens interessa.

Anys després un antic deixeble de l'Acadèmia Granados,

4. *Enrique Granados. Algunas opiniones de la prensa sobre sus conciertos*, Musicografía Wagner, Barcelona (sense data, possiblement 1916, o fins i tot anterior).

5. SUBIRÀ, José, *Enrique Granados. Su producción musical, su madrileñismo, su personalidad artística*, Editorial Páez, Madrid, 1926.

3. GUARDIOLA I PRIM, Lluís, *Sant Joan de Vilassar. Monografia*, Indústries Gràfiques García, Vilassar de Mar, 1955, pàg. 327.

Guillem Boladeres Ibern,⁶ publicà els seus records en forma de biografia personal, l'interès de la qual rau en la situació del compositor en la seva faceta pedagògica i, sobretot, personal. Es tracta d'un recordatori sentimental que tampoc no ens aporta informació sobre el camp que ens interessa, però que ens situa molt bé la personalitat de Granados en la vessant humana, així com l'anterior ho feia en la creativa.

Cenyint-nos a una estricta cronologia, hem de fer esment de l'obra de Lluís Guardiola, tantes voltes recordat en aquestes pàgines, i hem de dir en el seu honor que certament fou ell qui aportà la primera pedra en el camp que avui ens ocupa, al capítol on parla dels estiuejants a Vilassar de Mar:

«Enric Granados, el compositor famós, també estiuejà a Vilassar. Vivia al camp: a "Can Cuyàs" [...]. El mestre Granados es procurà aquest aïllament per treballar més a gust. A "Can Cuyàs" s'hi va construir enmig d'una vinya, un aixopluc, que li donà el nom de "la tartana"; fou en aquesta diríem habitació íntima vilassanesa on Granados hi va escriure varies pàgines de "Goyescas" [...].»⁷

Guardiola esmenta l'estada de Granados a Vilassar a «Can Cuyàs», però no ens diu com hi va venir a parar, ni quina relació hi havia entre les dues famílies, ni tampoc quantes temporades s'hi varen estar. De moment, però, tenim la data aproximada, car si Guardiola diu que Granados es va estar a Vilassar per poder treballar en l'obra «Goyescas», devia ser entre 1911 i 1915, tal com hem dit anteriorment.

Just un any després, el 1956, Antonio Fernández Cid publicà una biografia de Granados, en la que precisament a la portada del llibre, hi ha una fotografia del compositor treballant dins aquella mena d'estudi que ell anomenava «la tartana». Posteriorment la fotografia en qüestió serà divulgada en altres publicacions. Paradoxalment l'estudi de Fernández Cid no ens aporta cap dada que ens pogués interessar referida al tema concret de la seva estada a Vilassar de Mar, però pensem que és interessant esmentar-lo. En parlar de l'òpera «Goyescas», l'autor fa referència a les paraules de Manuel de Falla explicant l'impacte que va suposar per a ell la lectura de l'obra que tingué lloc a casa del compositor Joaquim Nin, obrint-nos la porta de la via de recerca proposada anteriorment en relació al vincle entre els Granados, els Nin i Vilassar de Mar.⁸

Anys després, el 1963, Artur Llopis fa referència a la família Granados en un article que no ens aporta excessiva informació sobre el músic (es tracta d'una recordança quasi personal), però que resulta força interessant en alguns aspectes assencials per al nostre treball, alhora que ens obre altres vies possibles d'investigació:

«De los seis hijos de Enrique Granados viven tres: Francisco, Víctor y Natalia. El único que reside fuera de España es Víctor. Se trata de un excelente intérprete y compositor. Se casó con una hija del artista Juan Llimona. Natalia está casada con un ilustre médico dermató-

logo barcelonés: el doctor Carreras, que profesa una gran admiración hacia el gran artista desaparecido.»⁹

Sabem que la família Llimona també estiuejava a Vilassar de Mar, tal com ho explica Guardiola:

«Els Llimona capitanejaven a Vilassar, en l'època de l'estiueig patriarcal, un determinat "moviment" [...]. Joan Llimona s'havia afincat a Vilassar i fou el mantenidor dels segons Jocs Florals. A la seva mort, la família ja no tornà a reparèixer per les latituds vilassaneses, però la casa que hi edificaren encara conserva, popularment, el nom dels Llimona.»¹⁰

Hi ha la possibilitat que els Granados i els Llimona es coneguessin anteriorment a l'estada d'aquests darrers a Vilassar, com també és possible que s'hi haguessin conegut, tot i que sabem que Granados va venir a Vilassar a treballar i no pas a fer vida social d'estiueig. En cas de confirmar-se la primera premissa, ens obriria un altre camp de recerca al marge de la que hem anomenat al començament «línia militar cubana» dels Zulueta, o dels Nin.

El 1966 una nova biografia, signada per Ángel del Campo, ens recordarà l'estada de Granados a Vilassar, aquest cop en companyia del llibretista de l'òpera, Periquet:

«Época de creación un poco febril pero indudablemente hermosa, quizá tanto como su época de sueños. La vivió Granados en su casa, en el jardín más bien de su casa de la Bonanova, y en el pavellón que construyó en Vilassar de Mar, al que él llamaba La Tartana. [...] En ese mismo pavellón de La Tartana terminarán él y Periquet el libreto cuando convierta esas mismas Goyescas para piano en ópera. [...]»¹¹

Aquest any 1966 serà any fructífer ja que apareixerà un altre treball evocador de la vessant humana i també artística de Granados. Es tracta d'un llibre d'homenatge realitzat per Pablo Vila San-Juan, en el que es reproduïen algunes cartes i fotografies inèdites. L'autor situa l'estada de Granados a Vilassar de Mar l'estiu de 1915, després de passar una crisi personal fruit de diverses tensions amb l'Òpera de París:

«El verano decide Granados pasarlo en el pueblecito costero de Vilassar de Mar. Se instala en una finca bellamente situada frente al mar. Y en esa finca escoge un trozo agreste que limita un ciprés melancólico. A su pie se hace construir rudimentariamente una caseta que apenas sostiene un techo pajizo sobre unos mástiles de madera. Reúne papeles sobre una tabla, adosa a ella un sillón de enea y emplea horas y horas en la instrumentación total de la ópera "Goyescas", las pruebas litográficas de cuyas principales partes le van enviando por hojas des de New York.»¹²

9. LLOPIS, Arturo, «El recuerdo de Enrique Granados», *La Vanguardia Española*, 24-3-1963, pàg. 37.

10. GUARDIOLA I PRIM, Lluís, *op. cit.*, pàgs. 537-538.

11. CAMPO, Ángel del, *Granados*, col. Temas Españoles, núm. 473, Publicaciones Españolas, 1966, pàgs. 36-37.

12. VILA SAN-JUAN, Pablo, *Papeles íntimos de Enrique Granados*, editat per «Amigos de Granados», Talleres Aldus S. A., Artes Gráficas de Santander, Barcelona, 1966, pàg. 37.

6. BOLADERES IBERN, Guillermo, *Enrique Granados, recuerdos de su vida y estudio crítico de su obra por su antiguo discípulo*, Ed. Arte y Letras S. A., Barcelona (sense data, possiblement anys 1950).

7. GUARDIOLA I PRIM, Lluís, *op. cit.*

8. FERNÁNDEZ CID, Antonio, *Granados*, Samarán Ediciones, Madrid, 1956, pàg. 195.

En el llibre s'hi publica entre altres, una carta de Zuloaga datada el 23-2-1915, en la que es parla del nou llibretista per al projecte, Fernando Periquet, segons diu molt assabentat del món de Goya, desestimant les aportacions de G. Martínez Sierra. El llibre també inclou una fotografia exterior de la Tartana, en la qual es veu aquesta construcció en un context que fóra fàcil d'identificar atenent diversos testimonis. Com es veu la barraca en qüestió sembla molt una tartana i no descartem que la integressin elements de tartanes desballestades.

La història se'ns repeteix gairebé al peu de la lletra en un altre llibre publicat el 1975, aquest cop signat per Andrés Ruiz Tarazona:

«Granados escribió parte de sus "Goyescas" en el jardín de una casa de la Bonanova [...]. Algunos fragmentos fueron creados en una casa de campo de Vilassar, a la vera del Montseny, en un pavellón construido por él mismo y que le llamaba "La Tartana".»¹³

El 1978 Vicenç Casanovas publicarà el seu volum de fotografies comentades, que ha estat l'altre puntal de la historiografia vilassarenca juntament amb l'obra de Guardiola. Naturalment, Casanovas es fa ressò de l'estada de Granados a Vilassar, incloent-hi la fotografia que va fer de portada al llibre de Fernández Cid ressenyat anteriorment, afegint-hi el següent comentari:

«La presència d'Enric Granados a Vilassar als voltants de l'any 1916 no és massa coneguda. Però per nosaltres, tal vegada, ho sigui més. La família Granados vivia a la casa o Torre Vermella coneguda per "Can Cuyàs" (avui "Terra Nostra", de Francesc Bada). Aïllat en un porxo que transformà, a la seva manera, en estudi íntim,

Granados hi compongué "Goyescas" a precés de la seva esposa, ja que la primera partitura l'havia esquinçat, no prou satisfet del seu resultat tècnic. Enric Granados, al seu estudi habilitat al porxo, en deia amorosament "La Tartanita". La seva única companyia era el piano.»¹⁴

De les paraules de Vicenç Casanovas se'n desprenen dues coses: per una banda la data que proposa és errònia ja que 1916 va ser l'any que va morir, i «Goyescas» va ser finalitzada cap a finals de 1915. Per altra banda, ens dóna una pista metodològica important al·ludint a la memòria popular, que se subratlla emprant el terme diminutiu afectuós de «La Tartanita», que molt possiblement devia ser com els vilassarencs devien sentir Granados anomenar aquella mena d'estudi improvisat.

Més recentment, el 1988 Antoni Carreras i Granados va publicar una biografia del compositor, en la que situa l'estada de Granados a Vilassar el 1911, i ens diu que hi va realitzar l'orquestració de l'òpera. També ens confirma l'apel·latiu afectuós, en aquest cas traduït al català, que ja hem fet destacar en el text de Casanovas. En aquest cas provinent d'un familiar del compositor, creiem que la confirmació és interessant:

«Trellada a Barcelona i orquestrada per ell mateix a Vilassar de Mar (en una petita barraca que havia construït ell a l'hort d'una casa que tenia llogada; "la tartaneta", en deia ell) l'obra quedà llesta a finals de 1913.»¹⁵

L'autor hi adjunta la fotografia del mestre treballant dins l'estudi, datada el 1911. No diu, però, si s'hi va estar més anys, a Vilassar.

Darrerament el musicòleg anglès Mark Larraz està realitzant un voluminós estudi sobre els drames lírics de Granados, i pensem que les seves aportacions de ben segur seran força profitoses. Mostra d'això és el seu treball *The lyric dramas of Enrique Granados (1867-1916)*,¹⁶ publicat darrerament a manera de resum. Sens dubte una eina clau per entendre la producció operística de Granados en el context de modernisme musical català, i per tant ens clarificarà alguns conceptes útils per al treball que ens hem proposat iniciar.

Encara més recentment, Montserrat Albet ha explicat amb tot detall en un article aparegut a la *Revista Musical Catalana* la relació de Granados amb Barcelona, incloent-hi les audicions i estrenes dels diversos fragments de «Goyescas» que tingueren lloc en diferents sales de Barcelona, aspectes que ens seran de força vàlua.¹⁷

Veient aquesta panoràmica, podem començar a situar les peces al taulell, a les caselles que tenim més o menys fiables. Ara, solament amb una recerca conscient, seriosa, amb una revisió de les fonts i de la documentació existent, podrem anar movent aquestes peces, eliminant-ne unes o consolidant-ne d'altres, i estem segurs que els resultats seran satisfactoris.

JAUME CARBONELL I GUBERNA

13. RUIZ TARAZONA, Andrés, *op. cit.*, pàg. 42. (No deixa de ser curiosa la guia geogràfica que l'autor utilitza per situar Vilassar de Mar.)

14. CASANOVAS I VILÀ, Vicenç, *Vilassar de Mar documental i històric*, ed. Oikos-Tau, Vilassar de Mar, 1978, pàg. 125.

15. CARRERAS I GRANADOS, Antoni, *Granados*, col. Gent Nostra, núm. 61, ed. Nou Art Thor, Barcelona, 1988, pàg. 37.

16. LARRAZ, Mark, «The lyric dramas of Enrique Granados (1867-1916)», *Revista de Musicologia*, vol. XIV, núms. 1-2, Madrid, 1991, pàgs. 149-165.

17. ALBET, Montserrat, «Granados i Barcelona», *Revista Musical Catalana*, núm. 95, Barcelona, setembre de 1992, pàgs. 14-15.